

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı Issue 39 • Nisan April 2026

www.dedekorkutdergisi.com.tr

ISSN: 2147-5490

<http://doi.org/10.25068/dedekorkut.481>

Açık Erişim | Open Access

Kitap İncelemesi | Book Review

Eski Uygurca Kuanşi İm Pular İncelemesi

Özcan, C. (2025). Eski Uygurca Kuanşi İm Pular incelemeesi. Türk Dil Kurumu Yayınları, ss. 269.

Oktaý Dere*^{ID}

Sorumlu Yazar Corresponding Author

* Bilim Uzmanı

Eskişehir/Türkiye

© 2026, Dere, O.

✉ oktaydere@gmail.com

Makale Geçmişi Article History

Başvuru | Submitted 24.02.2026

Revizyon Talebi | Revision Requested 21.03.2026

Son Revizyon | Last Revision Received 22.03.2026

Kabul | Accepted 15.04.2026

Yayın | Published 30.04.2026

Lisans Licence

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Atıf Citation:

Dere, O. (2026). Eski Uygurca Kuanşi İm Pular İncelemesi. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (39), 101-106. <http://doi.org/10.25068/dedekorkut.481>

Sūtralar, Budist Uygur edebiyatının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Günümüze ulaşmış Eski Uygurca sūtraların başında *Altun Yaruk Sudur*, *İnsadi Sudur*, *Abitaki Sudur*, *Sekiz Yükme Sudur* gibi eserler gelmektedir. Budist Uygur edebiyatındaki önemli sūtralardan biri de *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'dır. Lotus Sūtra olarak da bilinen eser Mahāyāna Budizmi'nin ünlü sūtralarından biridir. Öyle ki Buddha, bu eserin tüm insanlar için nihai öğretiyi ve kurtuluşu içerdiğini söylemektedir (Elverskog, 2020, s. 81).

Yirmi sekiz bölümden oluşan *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*, Eski Uygurcaya *Vaphuaki atl(ı)g nom çeçeki* sudur adıyla tercüme edilmiştir. Sanskritçe aslının ne zaman yazıldığı bilinmese de Eski Uygurca tercümeyle kaynaklık ettiği düşünülen Çince versiyon *妙法蓮華經 miào fǎ lián huá jīng*, MS. 406'da Kumārajīva tarafından hazırlanmıştır.¹ *Kuanşi im Puser*, *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın yirmi beşinci bölümüdür. *Kuanşi im Puser* (< Çin. 觀世音菩薩 *guān shì yīn pú sà*=Skr. *Avalokiteśvara*) kendisinden yardım dileyenlerin ihtiyacına göre şekillenen bir Bodhisattva'dır. Metin, *Kuanşi im Puser*'ın bu özelliği üzerine kurulmuştur.

Kuanşi im Puser metnine ait fragmanlar Turfan ve Dunhuang'da bulunmuştur. Metnin hacimli bir yazması St. Petersburg'dadır. İki yüz yirmi dört satırdan oluşan metin ilk olarak W. Radloff tarafından neşredilmiştir. Radloff çalışmasında metni dökme Uygur harfleri, Almanca tercüme ve notlar ile yayımlamıştır (1911). Radloff'tan sonra F. W. K. Müller tarafından "Uigurica" serisinin ikinci cildinde metne ait T II Y 10 ve T II Y 12 (T II Y 18) arşiv kodlu iki fragman satır altı Çince tercüme verilerle neşredilmiştir (1911). Daha sonra metni ele alan Ş. Tekin, çalışmasında metni dört nüsha olarak değerlendirmiş olup nüshalar A nüshası (Radloff neşrindeki yazma), B nüshası T II Y 10 ve T II Y 12 (T II Y 18), C nüshası (Mainz 733) ve D nüshası (Mainz 289) şeklindedir (1960). Tekin'in çalışmasından sonra G. Hazai, 1970 yılında hazırladığı "Ein Buddhistisches Gedicht aus der Berliner Turfan-sammlung" başlıklı çalışmasında metne ait U 4707 (T III M 187) kodlu fragmanın neşrinin yapıldığını belirtmiştir. 1977 yılına gelindiğinde ise S. Tōkan metni, Japonca çevirisi ve satır arası Çince karşılıklarıyla birlikte yeniden yayımlamıştır. Ardından P. Zieme, Budist çevreye ait şiirleri ele aldığı çalışmasında daha önce Hazai tarafından neşredilen U 4707 (T III M 187) kodlu fragmanı yeniden neşretmiştir (1985). Z. Tieshan, Radloff ve Tekin gibi metnin tümünü ele almıştır (1990). Tieshan bu çalışmasında metnin Çince tercümesini de vermiştir. Metin üzerine yapılmış önemli bir çalışma da J. Oda'ya aittir. Oda, 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı'nda sunduğu "Kuanşi İm Puser ve Kuanşi İm Bodistv Üzerine" isimli bildirisinde *Kuanşi im Puser* ve *Kuanşi im Bodis(a)t(a)v* fragmanlarını dil bilimsel açıdan incelemektedir (1999). Bu çalışmadan sonra U. Uzunkaya bir makalesinde *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın yirmi beşinci bölümüne ait dört fragmanı neşretmiştir (2024). *Kuanşi im Puser* üzerine yapılmış son ve bütüncül çalışma ise bu yazıda ele alınan "Eski Uygurca Kuanşi İm Puser İncelemesi" isimli eserdir.

2014 yılında Ceyda Özcan tarafından hazırlanan yüksek lisans tezine dayanmakta olan bu çalışma 2020 yılında Türk Dil Kurumu yayınları arasından çıkmıştır.² Bu yazıda söz konusu çalışmanın aynı kurum tarafından yayımlanan gözden

¹ Çince versiyon için bkz. Kubo, T. vd. (1993). *The Lotus Sutra*. California: Numata Center for Buddhist Translation and Research.

² Yazarın *Kuanşi im Puser* üzerine yaptığı diğer çalışmalar şunlardır: Özcan, C. (2015). Eski Uygurca Kuanşi im Puser üzerine notlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 63(1), 37-48;

geçirilmiş ikinci baskısı ele alınmaktadır. Çalışma, numaralandırılmış yedi, toplamda ise dokuz bölümden oluşmaktadır. *Sunuş* (s. 7-8), *Ön Söz* (s. 9) ve *Kısaltmalar*'dan (s. 11-13) sonra *Giriş* (s. 15-32) bölümü gelmektedir. Giriş bölümünde öncelikle Uygur tarihi ve edebiyatına kısaca değinilerek *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* ve *Kuanşi im Pusar* hakkında bilgiler verilmektedir (s. 15-17). Ardından *Kuanşi im Pusar* ve *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın diğer bölümleri üzerine yapılmış çalışmalardan bahsedilmektedir (s. 17-23). *Yöntem* başlığı altında esas alınan St. Petersburg yazması ve Berlin fragmanları arasındaki harf farklılıkları, kelime ve eklerde görülen değişiklikler, fragmanlardan asıl metne ve asıl metinden fragmanlara yapılan eklemeler ve son olarak asıl metinde ve fragmanlarda bulunmayan ancak yazar tarafından yapılan eklemeler gösterilmektedir (s. 23-27). Bu bilgiler diğer Eski Uygurca metin neşirlerinde sıkça karşılaşılmaması ve yazarın metin üzerinde harcadığı emeği göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Buna ek olarak başlık altında metnin nüshaları ve içeriğine değinildikten sonra çeviri, açıklamalar ve dizinler hazırlanırken izlenen yollar hakkında bilgiler verilmektedir. Çalışmada, Tekin neşirinden farklı okuyuşlar ve düzeltmeler gösterilmektedir (s. 28-32). Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan *Berlin Fragmanları*'nda (s. 33-47); Berlin'de muhafaza edilen fragmanların arşiv kodu ve metinde karşılık geldiği satır aralıkları tablo hâlinde gösterilmektedir. Bölümün devamında bahsi geçen fragmanların transkripsiyonu ve transliterasyonu yapılmaktadır (s. 33-45). Bölümün sonuna Berlin fragmanı olmasa da metinle ilişkili ve daha önce Radloff ve Zieme (2005) tarafından neşredilen bir dhāraṇī fragmanı eklenmiştir. Bu fragmanın transkripsiyonu, transliterasyonu, tercümesi, açıklaması ve tıpkıbasımı verilmektedir (s. 45-47). Çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturan *Metin* (s. 49-83) bölümünde *Kuanşi im Pusar*'ın St. Petersburg yazması ve Berlin fragmanları yani diğer nüshalar birlikte ele alınmakta ve bütüncül bir metin ortaya konulmaktadır. Metnin satır satır transkripsiyonu ve transliterasyonu yapılan bu bölümde asıl metne diğer nüshalardan yapılan eklemeler hem birtakım işaretlerle hem de dipnotlarla gösterilmekte ve yine dipnotlarda diğer nüshalardaki ve neşirlerdeki farklılıklar belirtilmektedir. Bununla birlikte satır altı yöntemle Çince metin de verilmektedir. Bu yöntem Eski Uygurca metin neşirlerinde oldukça nadir kullanılması bakımından çalışmanın önemini artırmaktadır. Dolayısıyla bütüncül bir metin oluşturulurken aynı zamanda tenkitli bir metin neşri ortaya konulmaktadır. Bu bölümden örnek bir kısım şu şekildedir:

B₈₋₉H₁₂ (126) ¹⁴⁴<ulug> amançlar körkin körgitür nomlayur kutgarur ,
birök egil

<'wlwq> "m'nçl'r kwrkyn kwyrkytwr nwml'ywr qwtq'rw,, pyrwk 'ykyl

T_{57b07} 長者身而為說法。應以

B₉₋₁₀H₁₃ (127) ¹⁴⁵nomçı töröçi körkin körü kurtulgu tnl(i)glar ärsär
<kuanşi im pusar> ol

nwmçy twyrwçy kwyrkyn kwyrw qwrtwlqw tynlq l'r 'rs'r <qw'nşy 'ym
pws'r> 'wl

T_{57b07} 居士身得度者。即現

Özcan, C. (2023). Eski Uygurca Kuanşi im Pusar'daki eklemeler ve Çince denklikleriyle karşılaştırılması. *Söylem Filoloji Dergisi*, 8(3), 1174-1206. Bu çalışmalar eldeki çalışmaya ilave notlar içermesi bakımından önemlidir.

¹⁴⁴ *ulug* A₁₂₆'da eksiktir. B₈ ve H₁₂'ye göre tamamlanmıştır. B₈'de *ulug aınrānçlār* şeklinde geçmektedir. A₁₂₆'da *körgitür*, B₈'de *körtürü* ve H₁₂'de *körtürüp* şeklindedir.

¹⁴⁵ *egil nomçı töröçi körkin körü*, B₉'da *igil tımçı karı töröçi karı kılı bilgälär körkün* ve H₁₃'te *egil nomçı töröçi karı kılı bilgälär körkin* şeklindedir. *kuanşi im pusar* A₁₂₇'de eksiktir. B₁₀'a göre tamamlanmıştır. (s. 69).

Çeviri (s. 85-90) bölümünde metnin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmaktadır. Aktarım yapılırken sadece metne bağlı kalınmamış diğer dillere yapılmış tercümeleler de göz önünde bulundurulmuştur. Bu bölümden örnek bir kısım şu şekildedir: "(126) ... zengin, büyük mülk sahibi kişilerin (Skr. śreṣṭhi) kılığına girerek görünür, (onlara dini) öğretir, (onları) kurtarır. Eğer (127) alimlerin2 (Skr. gr̥hapati) yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşi im Pusar o ..." (s. 88).

Açıklamalar (s. 91-146) çalışmanın en hacimli bölümüdür. Bu bölümde hem metinde geçen sözcükler, ifadeler ve Budist terimler hem de tüm metin açıklanmaktadır. Açıklamalar yapılırken metin tümüyle Çincesi ile karşılaştırılmakta ve Çince metinde olmayan yahut Çince metinde olup Eski Uygurca metinde olmayan kısımlar özellikle belirtilmektedir. Bu bakımından çalışma eşsizdir. *Açıklamalar* bölümünden örnek bir madde şu şekildedir:

(126-129) birök egil nomçı töröçi körkin körü kurtulgu tınl(ı)glar ärsär <kuanşi im pusar> ol tınl(ı)glarka egil nomçı töröçi körkin körgitü nomlayur kutgarur satırlarının Çince karşılığı şu şekildedir: (T57608) 以居士身得度者。即現居士身而為說法。應 *yi ju shi shen de du zhe ji xian ju shi shen er wei shuo fa ying* (G 5462, 2987, 9992, 9813, 10842, 11305/12089, 542, 878, 4539/4825, 2987, 9992, 9813, 3345, 12521, 9598/10164, 366, 13294) "Eğer âlimlerin (Skr. *gr̥hapati*) yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşi im Pusar o canlı varlıklara âlimlerin (Skr. *gr̥hapati*) kılığına girerek görünür, (onlara dini) öğretir, (onları) kurtarır." Çince ile Uygurca arasında bazı farklar söz konusudur. Örneğin bu cümle içinde geçen *kuanşi im pusar*'ın karşılığı yoktur. (s. 119)

Açıklamalar'dan sonra *Dizin* (s. 147-187) bölümü gelmektedir. Bu bölümde *İkilemeler Dizinini* (s. 147-148), *Uygurca-Çince Dizin* (s. 148- 180) ve *Çince-Uygurca Dizin* (s. 180-187) verilmektedir. İkilemeler dizininde anlam ve satır numarası verilirken Uygurca-Çince dizinde anlam, bağlam ve satır numarası gösterilmektedir.

Sonuç (s. 189-190) çalışmanın numaralandırılmış son bölümüdür. Bu bölümde yazar çalışmayı hazırlarken izlediği yöntemin öneminden bahsetmektedir. Sonuç bölümünden sonra *Kaynaklar* (s. 191-197) gelmektedir. Bu bölümde çalışma hazırlanırken faydalanılan kaynaklar alfabetik ve kronolojik olarak listelenmiştir. Çalışmanın son bölümü ise *Ekler*'dir (s. 199-269). Bu bölümde metnin nüshalarının listesi ve satır numaraları (s. 199-201), St. Petersburg yazmasının tıpkıbasımı (s. 202-229), Radloff neşrinin fotokopisi (s. 230-237), T II Y 10 ve T II Y 12 (T II Y 18) kodlu fragmanların neşredildiği "Uigurica II"deki sayfaların fotokopisi (s. 238-244), Berlin fragmanlarının tıpkıbasımı (s. 245-263), web adresleri (s. 264) ve Çince metin [Taishō 56c02-58b07] (s. 265-269) verilmektedir.

Tüm çalışma değerlendirildiğinde göze çarpan bazı hususlar bulunmaktadır. Bu hususlar şu şekilde sıralanabilir:

Giriş bölümünde Kuansı im Puser üzerine yapılmış çalışmalar verilirken bazı çalışmaların eksikliği görülmektedir. Bunlardan biri U. Uzunkaya'nın 2024 yılında yayımladığı "Saddharmapuṇḍarīka-sūtra'nın XXV. Bölümüne Dair Eski Uygurca Fragmanlar" başlıklı makalesidir. Eldeki çalışmada I nüshası olarak verilen U 4834 kodlu fragman Uzunkaya tarafından yeniden neşredilmiştir. Uzunkaya'nın makalesinde ilgili fragmanın daha önce eldeki çalışmada neşredildiğinden bahsedilmemesi sebebiyle yazarın söz konusu makaleyi gözden kaçırmaması gayet doğaldır.

Giriş bölümünde *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra'*ya ilişkin diğer çalışmalardan bahsedilirken "(krş. Uzunkaya 2023: 371-401)" şeklinde atıf yapılmış ancak söz konusu çalışma kaynakçaya eklenmemiştir.

Metin bölümünde 007/008. Satırdaki "ry' vlvkdysvr sözcüğü *aryaavlokdeşv(a)* şeklinde transkribe edilmiştir. Ancak *aryaav(a)lok(i)deşv(a)r* şeklinde olmalıdır. 037. satırdaki <un yazoksuzun yana> kısmının harf çevrimi verilmemiştir. 142. satırdaki *kntrol'r sözcüğü g(i)nt(i)rolar* şeklinde transkribe edilmiştir. Eski Uygurcada *g(i)nt(i)ro* şeklinde bir sözcük bulunmamaktadır. Sözcük *g(i)nt(a)rolar* şeklinde okunmalıdır. Bir sonraki satırda *m'qwrwkl'r* sözcüğü *mahoruklar* (oku: *maharoklar*) şeklinde transkribe edilmiştir. Fakat *mahoruglar* (oku: *mahoraglar*) şeklinde olmalıdır. 168. satırdaki *ş'kymwn* sözcüğü *şakimun(i)* şeklinde transkribe edilmiş olsa da bize göre *şakimun* şeklinde okunmalıdır.

Dizin bölümünde 066. satırda geçen *ayig kılınçlıg* ifadesi *kılınç* maddesi altında verilmiştir. Fakat *kılınçlıg* maddesi altında verilmelidir. *Taisokin* maddesi *taovaç* maddesinden sonra gösterilmiştir. Ancak takı maddesinden önce gösterilmelidir.

Ceyda Özcan tarafından hazırlanan bu çalışma, bugüne kadar *Kuanşi im Puser* üzerine yapılmış en kapsamlı ve bütüncül çalışmadır. Dolayısıyla son derece önemlidir. Yukarıda bahsedilen yöntem, satır altı Çince metnin eklenmesi ve tüm metnin açıklamalar bölümüne alınması gibi sebepler bu çalışmayı değerli kılmaktadır. Ayrıca Tekin neşrinde Çince metnin ve St. Petersburg yazmasının görülüp görülmediği belirsiz iken bu çalışmada böyle bir durum söz konusu değildir. Bu bakımdan da eldeki çalışma oldukça kıymetlidir. Bununla birlikte bahsedilen ekleme ve düzeltmelerin yapılmasıyla çalışma çok daha faydalı hâle gelecektir. Bu vesileyle Dr. Ceyda Özcan'ı tebrik eder ve çalışmanın Uyguristik ve Türkoloji araştırmalarına katkı sağlamasını temenni ederiz.

Yapay Zekâ (YZ) Beyanı / Artificial Intelligence (AI) Declaration

Bu çalışmada yapay zekâ destekli hiçbir araçtan yararlanılmamıştır. Çalışmanın bilimsel içeriği ve sorumluluğu yazara aittir. / The author declares that no AI-assisted technologies were employed in this research. All scientific content and findings are the sole responsibility of the author.

Kaynakça

- Elverskog, J. (2020). *Budist Uygur edebiyatı*. (çev. Mustafa Ağca & Dilek Uzunkaya). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hazai, G. (1970). Ein buddhistisches gedicht aus der Berliner Turfan-sammlung. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 23(1), 1-21.
- Kubo, T. vd. (1993). *The Lotus Sutra*. California: Numata Center for Buddhist Translation and Research.
- Müller, F. W. K. (1911). *Uigurica II*. Berlin: Abhandlungen der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften.

- Oda, J. (1999). Kuanşı-im Pular ve Kuanşı-im Bodistv üzerine. 3. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı (1996)* (s. 795-806). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özcan, C. (2015). Eski Uygurca Kuanşı im Pular üzerine notlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 63(1), 37-48.
- Özcan, C. (2023). Eski Uygurca Kuanşı im Pular'daki ikilemeler ve Çince denklikleriyle karşılaştırılması. *Söylem Filoloji Dergisi*, 8(3), 1174-1206.
- Özcan C. (2025). *Eski Uygurca Kuanşı İm Pular incelemeesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Radloff, W. (1911). *Kuan-şi-im Pular. Eine türkische Übersetzung des XXV. Kapitels der chinesischen Ausgabe des Saddharmapuṇḍarīka*.
- Sumi, T. (1977). *Kuan-şi-im Pular. A note on the Uighur text of Chinese translation XXV. Kuan-şi-im Pular of Saddharmapuṇḍarīka-sūtra edited and translated by W. Radloff, St. Pétersbourg 1911*. Kariya.
- Tekin, Ş. (1960). *Uygurca metinler I, Kuanşı İm Pular (Ses İşıten İlâh), Vap hua ki atlıg nom çeçeki sudur (saddharmapuṇḍarīka-sūtra)*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Uzunkaya, U. (2024). Saddharmapuṇḍarīka-sūtra'nın XXV. bölümüne dair Eski Uygurca fragmanlar. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 34(2), 243-264.
- Zhang, T. (1990). 回鹘文妙法莲华经笑看与研究 [Eski Uygurca Saddharmapuṇḍarīka Sūtra üzerine bir üraştırma]. *喀什师范学院学报*, (3), 56-68.
- Zieme, P. (1985). *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren, Berliner Turfantexte XIII*. Akademie Verlag.
- Zieme, P. (2005). *Magische Texte des uigurischen Buddhismus, Berliner Turfantexte XXIII*. Brepols.